

პარტეზიანული განაზრებანი

თარგმანი რუსული ენიდან
ეკუთვნის დიმიტრი უჩანეიშვილს

გამომცემლობა „აქტი“

თბილისი / 2025

თარგმანი შესრულებულია შემდეგი გამოცემის მიხედვით:

Мамардашвили М.К. Картезианские размышления. — М.: Фонд Мераба
Мамардашвили, 2019. — 496 с. — ISBN 978-5-9905505-1-3

გარეკანზე გამოყენებულია პიერ ლუი დიუმსნილის ნახატი:
რენე დეკარტისა და დედოფალ ქრისტინას კამათი
ნილს ფორსბერგის კოპიო (1884)

მთარგმნელი: დიმიტრი უჩანეიშვილი
სამეცნ. რედაქტორი: ბაქარ როსტიაშვილი
კორექტორი: ეკატერინე კვირკველია
გარეკანის დიზაინი: ია გაბუნია
გამომცემელი: გიზო ცაცუა

მეორე შესწორებული გამოცემა

გამომცემლობა „აქტი“, 2025
ვებ-გვერდი: AKTI.GE

© ელენე მამარდაშვილი
© გამომცემლობა „აქტი“

ISBN 978-9941-8-7639-4

სარჩევი

რედაქტორისგან.....	5
კომენტარების შემდგენელისაგან.....	8
პარტეზიანული განაზრებანი	
განაზრებაპირველი.....	13
განაზრებამეორე.....	47
განაზრებამესამე.....	74
განაზრებამეოთხე.....	105
განაზრება მეხუთე.....	135
განაზრება მეექვსე.....	166
განაზრება მეშვიდე.....	197
განაზრება მერვე.....	220
განაზრება მეცხრე.....	247
განაზრება მეათე.....	280
განაზრებამეთერთმეტე.....	312
განაზრებამეთორმეტე.....	338
განაზრება მეცამეტე.....	363
განაზრება მეთოთხმეტე.....	402
განაზრება მეთხუთმეტე (და უკანასკნელი).....	433

რედაქტორისგან¹

1981 წლის იანვარსა და თებერვლის დასაწყისში მერაბ მამარდაშვილმა „ზოგადი და პედაგოგიური ფსიქოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში“ (მოსკოვი) წაიკითხა 15 ლექცია ციკლიდან „კარტეზიანული განაზრებანი“, მიიღო რა ვ.ვ. დავიდოვის (იმ დროს ინსტიტუტის დირექტორის), ვ.პ. ზინჩენკოსა და ვ.მ. მუნიშოვის მოწვევა.

დაახლოებით 1987 წელს მერაბ მამარდაშვილმა კვლავ მიმართა „კარტეზიანულ განაზრებებს“ განზრახვით, რომ შეექმნა წიგნი 1981 წელს წაკითხული ლექციების საფუძველზე. ლექციათა აუდიოჩანაწერების გაშიფვრის გარდა, რომლებიც ავტორისეული შესწორების კვალს შეიცავს, არქივში შემონახულია სატიტულო ფურცლის მონახაზი – იგეგმებოდა წიგნის გამოქვეყნება 1988 წელს გამომცემლობაში „მეცნიერება“ (თბილისი). შერჩეული იყო ეპიგრაფებიც: ერთი – დეკარტის, მეორე – შექსპირის თანამედროვის, ინგლისელი დრამატურგის, ჯორჯ ჩეპმენის თხზულებიდან:

„მე ყოველთვის უკიდურესად მსურდა, მესწავლა სიცრუის გარჩევა ჭეშმარიტებისგან, რათა ცხადად მეხილა ჩემი საკუთარი ქმედებები და მყარად მევლო ცხოვრებაში... გადავწყვიტე რა, არ მეძიებინა მეტად არანაირი მეცნიერება, გარდა იმისა, რომლის პოვნა საკუთარ თავში ან სინათლის დიად წიგნში შეიძლება...“ (რ. დეკარტი)²

1. იგულისხმება რუსული ტექსტის რედაქტორი – მთარგმნელის შენიშვნა.

2. Descartes R. Oeuvres et lettres. Bibliothèque de la Pléiade. Paris: Éditions Gallimard, 1953. გვ. 132.

კომენტარების შემდგენელისაგან¹

მ. მამარდაშვილისეულ შემორჩენილ არქივში „კარტეზიანული განაზრებების“ – დეკარტის შესახებ ლექციების – მანაქანაზე ნაბეჭდ გაშიფვრაში თითქმის არ არის პირდაპირი მინიშნებები დეკარტის ტექსტებისა და მიმოწერის ფრაგმენტთა წყაროებზე, რომლებიც პირდაპირი ციტატის ან ალუზიის სახით არის მოტანილი ლექციებში. მართალია, საარქივო დოკუმენტებში არის ფურცელი ზოგი გამოცემის ჩამონათვალით, როგორც თვით დეკარტის ნაწარმოებებისა, ასევე მისადმი მიძღვნილი კვლევების, რომელიც დამაჯერებლობის მაღალი ხარისხით შეგვიძლია განვიხილოთ „კარტეზიანული განაზრებების“ მერაბ მამარდაშვილის მიერ დაგეგმილი გამოცემისთვის თანდართული ლიტერატურის წინასწარი სიის სახით.

რასაკვირველია, მამარდაშვილის მიერ ლექციებში მოტანილი ფრაგმენტები დეკარტისა და სხვა ავტორთა ნაწარმოებებიდან უდავოდ ცნობილია თანამედროვე მკითხველისთვის, და თვით ლექციების ჟანრიც არ გულისხმობს ზუსტ ცნობებს ციტატის, მარჯვე მეტაფორის ან მოულოდნელად გამოძებნილი შედარების წყაროების შესახებ, თუმცა ჩვენ მართებულად ჩავთვალეთ წინამდებარე გამოცემისთვის შეძლებისდაგვარად დეტალური კომენტარების თანდართვა ციტირებული წყაროების მითითებით. სამწუხაროდ, ვერ მოხერხდა ლექციების ტექსტის შეთანაფარდება ყველა გამოცემასთან, რომელიც ლიტერატურის ნაგარაუდევ სიაშია ჩამოთვლილი. მაგრამ შეგვიძლია დაბეჯითებით ვთქვათ, რომ ციტატების უმრავლესობა მოტანილია დეკარტის თხზულებებისა და წერილების ფრანგულენოვანი ერთტომეულიდან, რომელიც 1953 წელს გამოიცა გამომცემლობა გალიმარის „პლედის ბიბლიოთეკის“ სერიაში. ამ ტომის ეგზემპლარი მამარდაშვილის საოჯახო ბიბლიოთეკიდან მრავალრიცხოვან ჩანაწიშნებს შეიცავს:

1. წინასიტყვაობა რუსული გამოცემიდან – მთარგ. შენ.

ბანაზრება პირველი

იმ მღელვარებასთან როგორმე გასამკლავებლად, რომელიც ამ აუდიტორიაში მიპყრობს, მსურს ჩემი სიჭაბუკის ერთი ეპიზოდი გავიხსენო, როდესაც ამავე აუდიტორიაში 1950-51 წლებში გვიკითხავდნენ ლექციებს უახლეს ისტორიაში – კითხულობდა ვინმე ტოლმაჩოვი, მეტისმეტად მყვირალა და აგზნებული ადამიანი. ერთ მშვენიერ დღეს გრიგალივით შემოქანდა კარში, პორტფელი აი, ამ კათედრაზე დააგდო და მთელი აუდიტორიის გასაგონად იყვირა: „ყველანი ფეხზე, დღეს პარიზის კომუნის შესახებ წავიკითხავ!“ მე თავი უნდა ავარიდო მსგავსი ფრაზის წამოძახების ცდუნებას...

პირველი, რაც მსჯელობას იხმობს და მოითხოვს (საქმის მსვლელობასთან ერთად მივხვდებით თუ რატომ) – ეს თვით დეკარტია, მისი ხატი და პიროვნება. მედიტაციის ასეთი საგანი, რასაკვირველია, სიფრთხილესა და დიდ დელიკატურობას მოითხოვს. არ შეიძლება თვითნებურად, მის ტონალობასთან აუწყობლად, განკარგო ცხოვრება გმირისა, რომელიც თვითონ ერთობ მზრუნველად იცავდა თავის სულსა და შინაგან სამყაროს რაიმე გარეგანი ხელყოფის ან წარმოდგენათა გალიისგან, რომელიც დასახურად იყო მზად მის აზრებსა და ქმედებებს უკან. აუცილებელია თავის შეკავება ცდუნებისგან, ვაწვალთ დეკარტის სხეული, ასე მივამაგროთ ხელი, ფეხი კი ისე ან მისი სახელით გავლახოთ წარმოსახვითი ან რეალური მტრები, რადგან უნებურად გესმის მომაკვდავი დეკარტის ხმა, როდესაც ის ცხელებისგან იწვოდა, ექიმები კი სისხლს უშვებდნენ (წარმომიდგენია, რა შეეძლო ეფიქრა დეკარტ-ფიზიოლოგს ასეთი ექიმების შესახებ!) – ის ირონიულად ამბობდა: „ბატონებო, გაუფრთხილდით ფრანგულ სისხლს“.

მაშ ასე, შევასრულოთ ეს თხოვნა, გავუფრთხილდეთ ფრანგულ სისხლს – სისხლს ახალი დროის გმირისა, ჰეგელის გამონათქვამის მიხედვით, მთელი თანამედროვე ევროპული ფილოსოფიის მამისა, იმ სააზროვნო

აპარატის შემოქმედისა, რომლის ჩარჩოებში, ვიცით ჩვენ ამის შესახებ თუ არა, დღევანდელ დღემდე ბრუნავს ჩვენი აზრი. სამწუხაროდ, უფრო ხშირად ჩვენ ეს არ ვიცით, ამიტომ საჭიროა ამის გახსენება, რასაკვირველია, დღევანდელი დილემების გათვალისწინებით – არა მხოლოდ თეორიულის, არამედ თითოეული ჩვენგანის ეგზისტენციალური, ადამიანურისაც. ამ დამატებითი შენიშვნებითა და გაფრთხილებებით – ღმერთით, წინ. შევუდგეთ ჩვენს კარტეზიანულ მსჯელობებს.

ამგვარად, ჩვენ წინაშე დეკარტია. მაგრამ უბედურება ისაა, რომ ჩვენ წინაშე ის წარმოდგება ერთობ მაცდუნებელ გარკვეულობასა და თითქოს კრისტალურობაში. ჩემი აზრით, ის ახალი დროის ან სულაც, ზოგადად, ფილოსოფიის მთელი ისტორიის ყველაზე იდუმალი ფილოსოფოსია. ის ერთგვარი საიდუმლოა სრულ სინათლეში.

ბუსტად ისევე, როგორც ფილოსოფიის ისტორიაში არ არის ტექსტები, რომლებიც უფრო გამჭვირვალედ, გასაგებად, მარტივად და ელევანტურადაა დაწერილი, ასევე არ არის უფრო გაუგებარი ტექსტები – მათი გაუგებრობა მათი მოჩვენებითი გასაგებობის პროპორციულად იზრდება – ვიდრე დეკარტისა. თითქოს სრულიად გამჭვირვალე სიღრმეში ყვინთავ, იქ კი ბნელი, თვალშეუვალი ლოდებია, თუმცა კი მკაფიო მოხაზულობა გააჩნიათ, მათი დაძვრა ვერაფრით ხერხდება. დეკარტის თვით სტილი ავლენს ერთგვარ ეგზისტენციალურ პათოსს. ერთი მხრივ, ის მაქსიმალურად უბრალოა. სიკვდილის პირასაც კი, დეკარტმა, განსხვავებით სხვა მოაზროვნეებისა და ფილოსოფოსებისგან, რომლებმაც დიადი ფრაზები დაგვიტოვეს შემდეგი ტიპისა: „სინათლე, მეტი სინათლე“ ან რაიმე ამავე სახის, უმარტივესი ფრანგული ენით, თანაც, აირჩია რა ყველაზე უბრალო, ფამილარული – ფაქტობრივად ოჯახში მოხმარებული – კონსტრუქცია, წარმოთქვა: „ამჯერად წასვლის დროა“. მეორე მხრივ, დეკარტის თვით გაუგებრობა იმას შეესაბამება, რაც მან თავის თავში ძალიან ადრე გაიგო და რისი ერთგული მთელი სიცოცხლე რჩებოდა. დეკარტის პირად დღიურსა ან პარტიკულარულ მსჯელობებში შესაძლოა შევხვდეთ ლათინურ ფრაზას: „*Larvatus prodeo*“ – „გამოვდივარ ნილბით“, რომელსაც ის დევიზის მსგავსად მიჰყვებოდა.¹

1. (AT, X:213) *Cogitationes privatae* (01.1619) – Ut comoedi, moniti ne in fronte appareat pudor, perfonam induunt: sie ego, hoc mundi theatrum consensums, in quo hactenus spectator exstiti, larvatus prodeo. (1:573) – მსგავსად იმისა, როგორც მსახიობები, საკუთარ სახეზე სირცხვილის დასაფარად, ნილაბს ირგებენ, მეც, ვაპირებ რა ავიდე სცენაზე სამყაროულ თეატრში, რომელშიც აქამდე მხოლოდ მაყურებელი ვიყავი, გამოვდივარ ნილბით [*larvatus prodeo*]. (აქ და შემდეგ შენიშვნების ტექსტის კვადრატულ ფრჩხილებში მოთავსებულია კომენტარების შემდგენლის ჩანართები – რედ. შენ.)

ქვემოთ მე შევეცდები ეს „ნიღბით გამოსვლა“ გავშიფრო არა როგორც უბრალოდ ლამაზი ფრაზა, რომელიც ლათინური პროზის ოქროთია გამოტედილი, არამედ როგორც რაღაც ერთობ შინაარსიანი დეკარტის მთელ სულიერ სტრუქტურაში და რაც ერთგვარ ინდივიდუალურ სიმბოლოს წარმოადგენს. და დეკარტი ასეც ცხოვრობდა. იმავე დღიურის სხვა ადგილას შეგვიძლია წავიკითხოთ, რომ კარგად იცხოვრა მან, ვინც კარგად იმალებოდა.² და აი, ასეთ ფარულობაში თითქოსდა თვით ყველაზე გულწრფელ ტექსტებში, წარმოდგება ჩვენ წინაშე დეკარტი, თუმცა თვით ტექსტში თითქოს არავითარი საიდუმლო იყოს. თუნდაც დეკარტის ეგზისტენციალური იერის აღწერით დავიწყოთ.

საქმე ისაა, რომ ჩვენ წინაშე არა მხოლოდ თეორიული ტექსტია, რომელიც შეიძლება ზოგი იდეის გადმოცემას წარმოადგენდეს ან ცოდნას, მოპოვებულს ავტორის მიერ, არამედ რეალურ გამოცდილებას, მედიტაციის პროდუქტს, რომელიც რთულად შესრულდა, მთელი ძალით, შეგრძნებით, რომ ფსონად სიცოცხლე ჩამოსული და რომ სრულიად ის დამოკიდებულია მისი აზრის მოძრაობისა და სულიერ მდგომარეობათა, მეტაფიზიკური ტანჯვის გადაწყვეტაზე. ეს კი – სიცოცხლის ფასად (ან სიცოცხლით, რომელიც ფსონად არის ჩამოსული) – დეკარტის მიერ ნებისა (როგორც ძველ დროს იტყოდნენ, გულისხმობდნენ რა თავისუფლებას, მაგრამ ამ სიტყვის უფრო მდიდარი ელფერით) და სულის სიმშვიდის ძიებაა, ტანჯვისა და მთელი ეგ-

აქ და შემდგომ რედაქტორის შენიშვნით (რედ. შენ.) აღნიშნული სქოლიოები ეკუთვნის რუსული ტექსტის რედაქტორს – მთარგმნელის შენიშვნა.

2. (Pl. 927) (1:586-587) À Mersenne (15.04.1630) – მე შემდგომშიც არ დავივიწყებ თქვენს შეტყობინებას ჩემი ადგილმდებარეობის შესახებ, გთხოვთ, მხოლოდ, იზრუნოთ, რომ ამის შესახებ სრულიად არავინ იცოდეს. ასევე, გთხოვთ, უმაღლესი იმედი გაუცრუოთ, ვიდრე დააიმედოთ, საკუთარი შეხედულების გამომთქმელები იმის შესახებ, რომ მე თითქოსდა გადაწყვეტილი მქონდეს, დავწერო, რადგან, ვფიცავ, ადრე რომ არ დამემოწმებინა ასეთი განზრახვის არსებობა – ამან შესაძლოა საბაბი შექმნას საუბრებისთვის, რომ მე არ ვარ დარწმუნებული მის ბოლომდე მიყვანის შესაძლებლობაში – ამას ვერასოდეს გავბედავდი.

მე არც იმდენად უკარება ვარ, რომ არ მიხაროდეს, როდესაც ჩემ შესახებ ფიქრობენ და როდესაც ჩემ შესახებ კარგი აზრი აქვთ. მაგრამ ვამჯობინებდი, რომ ჩემ შესახებ საერთოდ არ ფიქრობდნენ. მე უმაღლეს ფუფუნებას რეპუტაციას, ვიდრე არ მსურს იგი, რადგან, ჩემი აზრით, მის შემძენათათვის მას ყოველთვის თავისუფლებისა და მოცალეობის გარკვეული შემცირება მოჰყვება შედეგად – ორი რამის, რომლებსაც სამყაროს ვერცერთი მონარქი იყიდის ჩემგან რაიმე თანხად. ეს არ შემიშლის ხელს ჩემ მიერ დაწყებული მცირე ტრაქტატის დასრულებაში. მაგრამ არ მსურს, რომ მის შესახებ იცოდნენ, რათა ყოველთვის მქონდეს მასზე უარის თქმის შესაძლებლობა.

გამომცემლობის მიერ გამოცემული მერაბ მამარდაშვილის წიგნები

1. საუბრები აზროვნებაზე
2. საუბრები აზროვნებაზე
(მასალები არქივიდან)
3. სიმბოლო და ცნობიერება
4. კარტეზიანული განაზრებანი
5. ცნობიერება და ცივილიზაცია
6. ლექციები ანტიკურ ფილოსოფიაში
7. რაციონალურობის კლასიკური და არაკლასიკური იდეალები